

Ὁ βασικὸς νόμος τοῦ μικροῦ αὐτοῦ οικονομικοῦ μαθητικοῦ Κράτους, θὰ εἶναι ὅτι, κανένα εἶδος, εἴτε φαγητό, εἴτε ρούχο κλπ. καθὼς καί, ἐφ' ὅσο εἶναι δυνατό, κανένα ἐργαλεῖο δὲ θὰ χρησιμοποιηθῆται, ποῦ δὲν κατασκευάζεται μέσα στὸ ἴδιο. Γιὰ τὴν αὐθυπαρξία καὶ τὴν αὐτάρκεια τοῦ Κράτους αὐτοῦ πρέπει νὰ ἐργάζεται ὁ κάθε μαθητὴς μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις, χωρὶς νὰ περιμένη πληρωμὴ γιὰ τὴν ἐργασία του οὔτε καὶ νὰ διεκδικῆ τίποτα ἀπὸ τὸ Κράτος αὐτὸ γιὰ δική του ἰδιοκτησία.

Ὁ καθένας πρέπει νὰ ξέρη ὅτι ἀνήκει στὸ σύνολο καὶ πρέπει μαζί μ' αὐτὸ νὰ ζῆ ἢ νὰ στερῆται. Ἔτσι νιώθει μέσα στὴν ψυχὴ του ὅτι ἡ τύχη του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν τύχη τοῦ Κράτους του καὶ τῆς οἰκογένειάς μέσα σ' αὐτό, στὴν ὁποία θὰ ἐγγραφῆ ὡς μέλος (1).

Ἐδῶ εἶναι τὸ μέρος, ὅπου ἡ πνευματικὴ ἀγωγή χωρίζεται ἀπὸ τὴ γενικὴ ἐθνικὴ ἀγωγή. Ἐδῶ θὰ μιλήσω γιὰ τὴν ἀγωγή αὐτὴ, ποῦ στηρίζεται μὲν ἀπάνω στὴν ἐθνικὴ ἀγωγή, ἀλλὰ στὸ μέλλον πρέπει νὰ διαρρυθμισθῆ κατὰ ἓνα νέο τρόπο: Οἱ βάσεις τῆς πνευματικῆς ἀγωγῆς εἶναι οἱ ἴδιες μὲ τὶς βάσεις τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς. Καὶ ὁ σοφὸς τοῦ μέλλοντος πρέπει νὰ μορφωθῆ καὶ στὸ πρῶτο στάδιο τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς, δηλαδὴ νὰ ἀποκτήσῃ ἐντυπώσεις καὶ ἐποπτετεῖς τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Μόνο στὸ παιδί, ποῦ ἔχει τὸ χάρισμα νὰ μαθαίνει γλῆγορα καὶ ποῦ αἰσθάνεται ζωηρὴ κλίση πρὸς τὶς ἀφηρημένες ἐννοιες, μπορεῖ νὰ ἐπιτραπῆ νὰ ὑπερπηδῆσῃ τὸ στάδιο αὐτό. Αὐτὸ ὅμως πρέπει νὰ ἐπιτραπῆ στὸ κάθε παιδί, ποῦ ἔχει τὶς ἰδιότητες αὐτῶν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν καταγωγὴν του. Γιατὶ κάθε σοφὸς καὶ κάθε ἰδιοφυΐα ἀνήκει στὸ ἔθνος καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀποξενωθῆ ἀπ' αὐτό.

Ὁ ἀμαθὴς εἶναι προωρισμένος νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα στὸ ἐπίπεδο τῆς μόρφωσης, ποῦ ἔχει ἀποκτήσει ἡ ἴδια. Ὁ σοφὸς ὅμως εἶναι προωρισμένος νὰ προαγάγῃ τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ σοφὸς πρέπει μὲ τὶς ἰδέες του νὰ προηγηθῆ τῆς ἐποχῆς του. Πρέπει νὰ μπορῆ νὰ συλλαβαίνει τὸ μέλλον καὶ νὰ τὸ στηρίζῃ ἀπάνω στὸ παρὸν γιὰ μιὰ μελλοντικὴ ἐξέλιξη. Γιὰ νὰ μπορῆ νὰ τὸ κάνη αὐτό, πρέπει νὰ μπορῆ νὰ βλέπῃ καθαρὰ τὸν δρόμο, ποῦ πῆρε ὡς τώρα ἡ ἀνθρωπότητα καὶ νὰ μπορῆ νὰ σκέπτεται μὲ μιὰ λογικὴ σκέψη ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὰ φαινόμενα τῆς στιγμῆς. Καὶ μαζί μὲ ὅλα αὐτά, πρέπει νὰ κατέχῃ καὶ τὴ γλῶσσα ὡς τὶς βαθύτερες τῆς ρίζες, γιὰ νὰ μπορῆ νὰ μεταδίνῃ τὴ σκέψη

(1) Οἱ μαθητικὲς ομάδες στὰ σχολεῖα τῆς Γερμανίας λέγονται «οἰκογένειες» καὶ ὁ ἐπικεφαλῆς τῶν παιδιῶν τῆς ομάδας διδάσκαλος «πατέρας» τῆς οἰκογένειας. (Μεταφραστικῆς).

του. Όλα αυτά απαιτούν πνευματική αυτενέργεια, χωρίς καμιά εξωτερική οδηγία καθώς και τη συλλογή της μοναξιάς στην οποία πρέπει ο σοφός να ασκηθεί από την αρχή της μόρφωσής του. Επίσης απαιτούν ένα σωρό βοηθητικές γνώσεις, που για τον άμαθη είναι δλότελα άχρηστες. Η εργασία του σοφού και το έργο της ημέρας του θα είναι αυτή ή συλλογή της μοναξιάς. Στην εργασία αυτή πρέπει να εισαχθί άμέσως από την αρχή. Η άλλη εργασία ή μηχανική, πρέπει να άφεθί στη διάθεση του. Τίς γνώσεις του μελλοντικού του επαγγέλματος ο σπουδασμένος αυτός θα τίς μάθι κατά τίς ώρες, που οι άλλοι θα έχουν πρακτική εργασία. Και τίς γνώσεις της γεωργικής και των άλλων πρακτικών τεχνών μπορεί να τίς μάθι σύντομα στις ελεύθερές του ώρες, ή και αργότερα. Ότι δέν πρέπει να άκαλάσσεται από τη σωματική άγωγή είναι αυτονόητο. Δέ μπορούμε στο λόγο αυτό να όρισωμε και την ύλη της διδασκαλίας καθώς και τη μέθοδό της».

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, που από τη μιá καθορίζονται ιδιολογικά από το Γκαίτε, τον Pestalozzi και το Φίχτε και από την άλλη κοινωνιολογικά από τους συγγραφείς που ανέφεραμε παραπάνω, ανάλαβε ή «Ένωση των ριζοσπαστών μεταρρυθμιστών,» που συμπήχθηκε στα 1919 να παρουσιάση, με βάση την εξελισσόμενη κοινωνία, την εικόνα του μελλοντικού σχολείου, έστω μόνο θεωρητικά στη αρχή. Έρεί ή ένωση αυτή ότι ή πραγματοποίηση της θεωρίας αυτής εξαρτάται από τη σχέση των δυνάμεων ανάμεσα στην παλαιά και τη μοντέρνα κοινωνία. Η πρώτη σύγκρουση έγινε στη συνεδρίαση της Γερουσίας στα 1919 με τον ύπουργό της παιδείας από τη μιá και τον Πάουλ Έστράιχ από την άλλη, με μιá συζήτηση που συνεχίστηκε έπειτα και στον ήμερήσιο τύπο (1) Έπρόκειτο για το ζήτημα που μέρα με τη μέρα γίνεται και πιο ένδιαφέρον :

Έπιτρέπεται, ένας ύπουργός, που θεωρεί τον έαυτό του όχι σαν άνθρωπο του κόμματος, με σαν αντιπρόσωπο του λαού, να φέρνι μόνος του συμβιβασμούς και να τους καταθέτη, και να μην έπιτρέπη σε ανθρώπους από το λαό, που έχουν άλλες ιδέες, να κάνουν ένα βήμα προς τα εμπρός, ή πρέπει να θεωρη τον έαυτό του σαν μιá δύναμη, που αντιπροσωπεύει την πολιτική θέληση του λαού, που προχωρεί με τόση όρμη, όση είναι δυνατό, και που μόνο τα πράματα θα τη σταματήσουν; Στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για μιá μηχανική, στατική αντίληψη της

(1) Οι συζητήσεις είναι δημοσιευμένες στο «Entschiedene Schulreform» Έκδ. Erich Reisz, 1920. Σελ. 1—9.

πολιτικής ζωής, στη δεύτερη περίπτωση πρόκειται για μιὰ ἐνεργητική, ὀργανική—ἐξελικτική ἀντίληψη. Τὸ σοσιαλ-δημοκρατικὸ κίνημα ἀπόδειξε μὲ τὴν πολιτικὴν τῶν ὑπουργῶν τῆς Παιδείας Χάινριχ Σούλτς καὶ Κόνραντ Χάινιχ, ἀπόδειξε μὲ τὴν στάση ποὺ πήρε στὸ «Πρόγραμμα Γκαίρλιτς», πόσο καὶ τὸ ἴδιο εἶναι προῶν τῆς νοσηριακῆς, μηχανικῆς ἐποχῆς, πόσο καὶ τὸ ἴδιο κατέχεται ἀκόμα ἀπὸ τὴν σκέψη τῆς ἰδιοκτησίας καὶ πόσο ἀσταθὲς ἔγινε στὰ θεμέλιά του. Μεγάλοι κύκλοι τοῦ προλεταριάτου καταλαβαίνουν σήμερα, τί φοβερὴ ἦτα ἔπαθε τὸ μέλλον τῆς ἀγωγῆς τοῦ λαοῦ μας μὲ τὸ συμβιβασμὸ στὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα, ποὺ γίνεται στὸ Σύνταγμα τῆς Βαϊμάρης. Ἀκόμα καταλαβαίνουν πόσο προσβλητικὴ εἶναι γιὰ τὸ σοσιαλ-δημοκρατικὸ κίνημα ἡ ἐξέταση τῶν ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων στὸ «Πρόγραμμα Γκαίρλιτς». (1) Ἔτσι, τὸ κίνημα ἐκεῖνο, ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀντιπροσωπεύῃ τὰ συμφέροντα τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῶν ἐργατῶν, λησιμότησε πρὸς στιγμήν τὸν προορισμὸ του καὶ λησιμονήθηκε τόσο πολὺ, ὥστε τὴν νίκη τοῦ Κέντρου νὰ μεταβαπτίξῃ σὲ νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ νὰ γελοιοποιήσῃ τὴν ἰδέα τοῦ παραγωγικοῦ σχολείου. Ἡ ἔνωση τῶν ριζοσπαστῶν μεταρρυθμιστῶν γίνεται ὄλο καὶ περισσότερο ὁ φορέας τῆς σκέψης τοῦ μέλλοντος, φορέας ἀδυσώπητης κριτικῆς, ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ, φορέας τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας τῶν νέων παιδαγωγικῶν προβλημάτων.

Σεκινῶντας ἀπὸ τὴν φιλελεύθερην σκέψη τοῦ σχολείου ἐργασίας, περνῶντας κατόπιν ἀπὸ τὸ στάδιο τοῦ «σχολείου τῆς ἐπιβίωσης», κατέληξε, μετὰ τὸ μεγάλο ἐκπαιδευτικὸ συνέδριον, νὰ θέσῃ στὸ κέντρο τῆς ἐργασίας τῆς τὴν ἀρχὴ τοῦ σχολείου τῆς ζωῆς, τοῦ παραγωγικοῦ σχολείου.

Θεωροῦμε τίς ἐργασίες ἀκριβῶς τοῦ κύκλου αὐτοῦ κοινωνιολογικὰ πολὺ σημαντικὰς, γιατί μέσα στὸν κύκλον αὐτὸ ἐργάζονται ἄντρες καὶ γυναῖκες, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀστικὸ περιβάλλον, καὶ ποὺ κατορθώνουν μόνον τους νὰ μεταμορφωθοῦν: Νὰ σπάσουν τοὺς ἰδεολογισμοὺς, μέσα σταὺς ὁποίους μεγάλωσαν καὶ νὰ διαμορφώσουν τὴν νέα ζωὴ, ποὺ νιώθουν νὰ κινῆται μέσα τους καὶ μέσα στὸ λαό. Ὅταν ἀπὸ τέτοιους ἀνθρώπους, ποὺ συνειδητὰ ἀναλαβαίνουν τὴν τραγικότητα τῆς μεταμόρφωσης αὐτῆς ἐκπηδοῦν νέες ἰδέες καὶ δυνάμεις, εἶναι κι' αὐτὸ μιὰ ἀπόδειξη πὼς ἔρχεται μιὰ νέα κοινωνία. Καὶ κεῖνο, ποὺ πρέπει νὰ κάμωμε εἶναι νὰ καθορίσωμε τοὺς σκοποὺς, πρὸς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ κινηθοῦν οἱ δυνάμεις αὐτές.

Θὰ ἦταν ἐπιπολαιότητά μας ἂν θέλαμε νὰ ἰσχυριστοῦμε

(1) «Das Görlitzer Programm», μιὰ κριτικὴ μελέτη. Ἔκδοσις Schwetschke 1922.

ὅτι ἀποτελοῦμε τὴ μόνη δύναμη, ποὺ λογαριάζει τὴ νέα ἐποχὴ.
 Ὅπου στρέψομε τὰ μάτια μας στὸν κόσμο θὰ δοῦμε τέτοιες
 νέες δυνάμεις. Ἡ ἰδέα τοῦ σχολείου ἐργασίας ἀντιπροσωπεύεται
 σὲ ὅλες τὶς ἀποχρώσεις: Ἀναφέρομε τὶς θεωρητικὲς ἐργασίες
 τοῦ Ἄντολφ Φεριέρ (1), τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ Ἑλβετοῦ παιδα-
 γωγοῦ, καθὼς καὶ τοῦ Ρ. Ρ. Μπλόνσκι (2), τοῦ Ρώσου ὄνειρο-
 πόλου. Ἀναφέρομε τὴν ἐργασία τοῦ Ἄγγλου ἐκπαιδευτικοῦ F. W.
 Σάντερσον, ποὺ μιλεῖ ἐπὶ τῆ βάσει μιανῆς ἐργασίας 30 χρονῶν
 σὲ ἓνα παραγωγικὸ σχολεῖο, ὠδηγημένον ἀπὸ ἐπιστημονικὸ
 πνεῦμα (3). Ἀναφέρομε ὅσα λέει ὁ καθηγητὴς Λέβιτιν γιὰ τὸ
 σχολεῖο τοῦ στὴ Μόσχα. Στρέφομε τὰ μάτια μας πρὸς τὰ σχο-
 λεία τοῦ Ντεκρολύ στὸ Βελγίον, τοῦ ὁποῦ ἡ συνεργάτιδα Δ^α
 Ἀμαίδα στὸ συνέδριον τοῦ Καλαὶ στὰ 1921 καὶ στὸ συνέδριον τῆς
 Γενεύης στὰ 1922 ἀνέπτυξε τόσα ὠραῖα πράγματα ἀπὸ τὰ σχο-
 λεία αὐτά. Ἀναφέρομε ἐπίσης τὸ σχολεῖο Κράλιγκ στὸ Ρότερ-
 ντάμ (4). Ἐπίσης σκεπτόμαστε καὶ τὸ σχολεῖο Σάτσου κοντὰ στὴ
 Μόσχα. Παντοῦ πρόσκοποι τῆς μελλοντικῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀπὸ ὅλο τὸ παραπάνω ὕλικόν, μποροῦμε νὰ θέσωμε τὶς πα-
 ρακάτω βασικὰς ἀρχὰς τοῦ νέου σχολείου: Διαμορφώνεται κατὰ
 τὴν ἰδέαν τοῦ σχολείου ἐργασίας. Ὅχι ὅμως μὲ τὴ στενότητα,
 ποὺ τοῦ δίνει τὸ Σύνταγμα τοῦ Ράιχ, δηλαδὴ ὡς «διδασκαλία
 ἐργασίας» (ἄρθρον 48, § 3), ἀλλὰ μὲ διπλὸ νόημα. Μιά φορά ὡς
 μέθοδος κοινῆς ἐπεξεργασίας ἀπὸ τοὺς μαθητὰς διαφόρων πο-
 ρισμάτων, καὶ ἔπειτα ὡς μόρφωση τοῦ χεριοῦ σὲ πρακτικὰς ἐρ-
 γασίας.

Ἡ πρακτικὴ ὅμως αὐτὴ διδασκαλία δὲν πρέπει νὰ νοηθῆ
 ὡς τὴ συνηθισμένη ὡς τώρα διδασκαλία. Σὰν μιὰ διδασκαλία
 δηλαδὴ, ποὺ ἔχει νὰ παραδώσῃ ὀρισμένη ὕλη, παρὰ ἡ διδασκα-
 λία αὐτὴ θὰ συνυφαφθῆ μὲ τὴν παραγωγικὴν ἐργασίαν. Τὸ λυπηρὸ
 χάσμα ἀνάμεσα στὴν ἐργασία τοῦ κεφαλοῦ καὶ τὴν ἐργασία
 τοῦ χεριοῦ μπορεῖ νὰ ὑπερνικηθῆ μόνον ὅταν στὴν ἀγωγὴ καὶ οἱ
 δύο ἰκανότητες λογαριάζονται ἐξίσου καὶ ἐξίσου καλλιεργοῦνται,
 χωρὶς καμμιά διάκριση ἀνάμεσά τους. Γι' αὐτὸ, ἡ πρακτικὴ
 αὐτὴ ἐργασία δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς τὴ χειροτεχνία τῶν
 φιλανθρωπιστῶν ἢ τῶν νηπιαγωγείων, ἀλλὰ θὰ εἶναι μιὰ ὀικονο-
 μικὴ, παραγωγικὴ ἐργασία. Ἐννοεῖται ὅμως πῶς δὲ μπορεῖ
 νὰ γίνῃ καμμιά ἐργασία, ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ σταθῆ παιδα-
 γωγικά.

Ὅταν ἀναλύομε τὴν κίνησιν τῆς νεολαίας, εἶδαμε πῶς ἡ

(1) L' école active. Τόμ. 1-1922.

(2) «Die Arbeits-Schule». 3 τόμοι.

(3) «Nene Erziehung». Τεύχος Δεκεμβρίου 1922.

(4) «Neue Erziehung». Τεύχος Νοεμβρίου 1922.

νεολαία μας και οι γυναίκες μας ενωμένοι με τη νικητήρια όρμη του προλεταριάτου, απέκτησαν νέες δυνάμεις, νέα ζωή, ελευθερωμένοι από την έμμετάλλευση της καπιταλιστικής κοινωνίας. Έτσι το νέο σχολείο διαμορφώνει νέα δικαιώματα της γυναίκας, νέα δικαιώματα στη συναναστροφή των δύο φύλων. Το νέο σχολείο είναι η αγωγή προς την Κοινότητα δια της Κοινότητας. Αντικατάσταίνει την οικογένεια στην παιδαγωγική της εργασία με τον ανώτερο παιδαγωγικό θεσμό της Σχολικής Κοινότητας, χωρίς να απομακρύνει όλωσδιόλου την οικογένεια. Άλλα θα της αναθέσουμε μόνο ότι είναι σε θέση να κάνει. Η Σχολική Κοινότητα απομακρύνει τα παιδιά από τα βιβλία και τα εισάγει μέσα στην αληθινή ζωή. Έτσι πριν να διδάξει στα παιδιά την πολύπλοκη μορφή της ζωής μας, τους δίνει να καταλάβουν τα βασικά, τυπικά φαινόμενα της ζωής και τις βασικές της δυνάμεις μ' ένα κοινωνιολογικό τρόπο. Το νέο σχολείο θα δίνει στα παιδιά χώρο, αέρα, φως, ήλιο και φυσικό περιβάλλον. Θα τα απομακρύνει από τη στενότητα των τσιμεντένιων φυλακών των μεγαλουπόλεων. Τέλος θα δίνει στη νεολαία μια νέα κοσμοθεωρία, νέα θρησκεία και νέα ηθική.

Άρνητικά μπορούμε να πούμε ότι το νέο σχολείο δεν περιορίζεται σε μια τάξη ή σ' ένα τμήμα του λαού. Γιατί είναι το σχολείο του ενός λαού και όχι μανής τάξης του λαού. Κάθε απομόνωση, κάθε περιορισμός—κάθετος ή οριζόντιος—δημιουργεί νέο χωρισμό. "Όχι πια «έποικοδομητικά»⁽¹⁾ σχολεία, ούτε «γερμανικό» γυμνάσιο. "Όχι πια χωρισμός από εξωτερικούς λόγους. "Ο μόνος χωρισμός, ή μόνη διακλάδωση που μπορεί να γίνει, είναι κείνη, που επιβάλλεται από την ίδια την εσωτερική εξέλιξη του παιδιού!

Έτσι φτάσαμε στο κρίσιμο ζήτημα, στο ζήτημα του σκοπού της αγωγής. Μπορούμε, όπως κάναμε πριν, σε όλη την ιστορία της γερμανικής εκπαίδευσης, μπορούμε με μια έννοια, με ένα ιδανικό—όπως μια φορά το ιδανικό του Πρώσσου χριστιανού—μπορούμε μ' ένα τέτοιο σκοπό να ορίσουμε το πρότυπο, σύμφωνα με το οποίο πρέπει να παιδαγωγούμε; Ίσως να μπορούμε. "Ο σκοπός όμως αυτός θα ήταν τόσο γενικός, που θα καταντούσε ένας απλός ιδεατός τύπος. "Η πάλι θα έπρεπε να δοθεί τόσο διαφοροποιημένος, που δε θα ήταν πια γενική έννοια.

Νομίζουμε ότι τέτοια τελεολογική αγωγή ήταν δυνατή έφ' όσον το ταξικό Κράτος παρασκεύαζε ώριμα είδη ανθρώπων σε ανάλογα οργανωμένα σχολεία. "Η παλιά κοινωνία μόρφωνε τα μέλη της τάξης της στα «άνωτερα» σχολεία. "Αν ήθελε

(1) Συνέχεια του χρόνου Δημοτικού (Μεταφρ.).

υπάλληλους έστειλε τὰ παιδιὰ στὸ γυμνάσιον. Ἄν ἤθελε μηχανικούς, ἐμπόρους ἢ βιομηχάνους τὰ έστειλε στὴν Ἀνώτερη Πρακτικὴ Σχολή. Ἄν δὲν ἤξερε ἀκόμα ποῖν ἀπὸ τοὺς δυὸ κλάδους νὰ προτιμήσῃ, έστειλε τὰ παιδιὰ στὸ Πρακτικὸ Λύκειον, ποὺ εἶναι σὰν συμβιβασμὸς ἀνάμεσα στὰ δυὸ ἄλλα σχολεῖα.

Ἔτσι πολὺ καιρὸ ἢ παλιὰ κοινωνία εἶχε ἓνα μόνον σχολεῖο, τὸ κλασσικὸ γυμνάσιον. Ἦταν τότε ποὺ κυριαρχούσαν οἱ ὑπάλληλοι. Οἱ νέες ἀστικές τάξεις διεκδικούσαν τὰ δικαιώματά τους καὶ ἕστερα ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνες πέτυχαν τὴ διαφοροποίηση τῆς Μέσης παιδείας μὲ τὴν ἴδρυση τοῦ Πρακτικοῦ Λυκείου καὶ τῆς Ἀνώτερης Πρακτικῆς Σχολῆς. Ὅλη ὁμῶς ἡ Μέση παιδεία ἦταν ἐρημητικὰ κλεισμένη γιὰ τὸ λαὸ. Τὸ λαϊκὸ σχολεῖο εἶχε ἀρνητικὸ ἰδανικόν. Νὰ κάνῃ ἀνθρώπους ὄχι τόσο ξυπνοὺς, ὄχι τόσο αὐτοτελεῖς, ὄχι τόσο δραστήριους, κατάλληλους γιὰ ἐκμετάλλευσιν. Ἡ Μέση ὁμῶς παιδεία εἶχε τὰ θετικὰ τῆς ἰδανικά : Γενικὴ ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ γίνῃ κατάλληλος νὰ ἐκμεταλλεύεται τοὺς ἄλλους. Ἡ μάσκα τῆς ὁμῶς ἦταν πατριωτικὴ καὶ θρησκευτικὴ, ἀνθρωπιστικὴ καὶ φιλελεύθερη.

Ἐμεῖς ὁμῶς, ποὺ δὲ θέλομε νὰ φοροῦμε μάσκες. Ἐμεῖς, ποὺ ζητοῦμε νὰ οἰκοδομήσωμε τὴ νέα ἰδεολογία, ἐμεῖς, ποὺ γιὰ ἀρχὴ μας ἔχομε νὰ ζητήσωμε νὰ βροῦμε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐπομένως δὲ χρειαζόμεσθε ἰδεολογισμοὺς καὶ δόγματα, ἐμεῖς μπορούμε νὰ στερηθοῦμε τὸ περίβλημα αὐτό. Γιατὶ ἐμεῖς πολεμοῦμε κάθε ἐκμετάλλευσιν καὶ κατεβάζομε τὸ προσωπεῖο ἀπ' τὰ πρόσωπα τῶν ἄλλων, εἴτε θρησκευτικὴ μορφή ἔχει εἴτε ἐθνικιστικὴ.

Θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ ποῦμε : Ὁ σκοπὸς μας εἶναι ὁ ἀνθρώπος, ὁ δημιουργικὸς ἀνθρώπος. Εἶναι ὁμῶς αὐτὸς σκοπὸς : Μήπως αὐτὸ δὲν εἶναι δρόμος ; Ἐχομε γενικὰ ἓνα ὄρισμένο καὶ σταθερὸ σκοπὸ ; Ξέρομε μόνον σταθμοὺς : Τὸ Γερμανόν, τὸν Ἑδρωπαῖο, τὸν ἀνθρώπο. Μποροῦμε ἐμεῖς νὰ ἔχομε σκοπὸ ; Ἐμεῖς, ποὺ προχωροῦμε στὸ ἄπειρον ;

Καὶ ἔτσι διατυπώνομε : Ἀγωγή εἶναι διαίωνισιν τῆς κοινωνίας. Σὲ κάθε χωριστὴ περίπτωσιν : Ἀγωγή εἶναι ἡ συνδρομὴ πρὸς τὸ παιδί νὰ αὐτοαναπτυχθῇ σὲ ἀνθρώπο μὲ τὴ συνείδησιν τῆς εὐθύνης, σὲ ἀνθρώπο ἀποφασιστικὸν καὶ δραστήριον μέσα στὸ πλαίσιον τῆς συμβιωτικῆς Κοινότητος. Ἡ ἀγωγή ἐκπληρώνει τόσο γληγορώτερα τὸ σκοπὸ τῆς ὅσο γληγορώτερα γίνεσθαι περικτῆ.

Τὶ θὰ πῆ «συμβιωτικὴ Κοινότης» ; Συμβιωτικὴ κοινότης εἶναι ἡ κοινωνία τοῦ λαοῦ μέσα στὴ μεγάλη ἀνθρωπότητα, ἀνεξάρτητα καταγωγῆς, φύλου, θρησκείας, ἐπαγγέλματος, εἰσοδήματος, καὶ μὲ τὸν παραμερισμὸ τῆς σημερινῆς συντήρησιν ἑνὸς μέρους τοῦ λαοῦ εἰς βάρους τοῦ ἄλλου.

«Μὲ τὴ νέα ἀγωγή», λέει ὁ Φίλιππος, «θέλομε νὰ ἐνώσωμε δλους

τους Γερμανούς σε μία κοινωνία, που όλα της τα μέλη να κινούνται από το ίδιο πνεύμα. Τη στιγμή όμως, που θα θέλαμε να χωρίσωμε τη μορφωμένη τάξη από την άμορφωτη, ή τελευταία αυτή, επειδή ο φόβος, με τον οποίο μόνο θα μπορούσαμε να τη συγκρατήσωμε, δε μας εξυπηρετεί πια αλλά μας ζημιώνει, θα αποσπώταν από μας και θα την χάναμε. Δε μας μένει λοιπόν τίποτα άλλο, παρά να εφαρμόσωμε τη νέα αγωγή σε όλους τους Γερμανούς, χωρίς εξαίρεση, έτσι που να μην είναι μόνο αγωγή μιας ιδιαίτερης τάξης, παρά να είναι αγωγή του έθνους, που να εξαλείφει όλες τις διακρίσεις των τάξεων, που δημιουργούνται σε άλλους κλάδους της εξέλιξης. Έτσι αναμεταξύ μας δεν πρέπει να υπάρχει ιδιαίτερη λαϊκή μόρφωση, παρά μόνο η Γερμανική-έθνική μόρφωση (πρώτος λόγος προς το Γερμανικό έθνος).

Η συμβιωτική κοινότητα όμως δε σημαίνει μόνο το άθροισμα ατόμων, που τα διέπουν οι ίδιες αρχές. Σημαίνει μια αληθινή κοινωνία, δηλαδή ένα εσωτερικά ένωμένο σύνολο, όπως η οικογένεια, αλλά μέσα στη ζωή. Εκείνος που ενδιαφέρεται για τη «δογματική» αγωγή, θα μπορούσε ίσως να μας πη: «Ναι, μα στο δόγμα βρίσκεται η αληθινή κοινωνία της ζωής. Πρέπει από νωρίς να εισάγωμε τα παιδιά στη δογματική αυτή κοινωνία για να μεγαλώνουν έτσι μέσα σε μια κοινωνία πιστών και να αποκτούν την ψυχική τους μακαριότητα, που είναι σημαντικώτερο από το να νιώθουν την κατεύθυνση άλλων δογμάτων». Αλλά έποιος νομίζει ότι το θρησκευτικό δόγμα είναι η αληθινή μητέρα της ζωής, αρνείται το λαό του. Τον κατακομματιάζει και ισχυρίζεται ότι βρίσκεται πλησιέστερα στο Γάλλο, τον Πολωνό, τον Κινέζο, το Νέγρο του ίδιου δόγματος, παρά προς το γείτονά του, που ανήκει σε άλλο δόγμα, μα που μιλεί την ίδια γλώσσα μ' αυτόν. Ίσως μάλιστα πλησιέστερα και από τη μητέρα του και τον πατέρα του, τον αδερφό του και την αδερφή του, τη γυναίκα του και το φίλο του, όταν έχουν διαφορετικές θρησκευτικές ιδέες απ' αυτόν. Το άλλο όμως μας φαίνεται σημαντικώτερο. Ο δπαδός της «δογματικής» αγωγής ξέρει μόνο πιστούς του ίδιου θρησκευτικού δόγματος. Λησμονεί όμως ότι πιστοί υπάρχουν σε όλα τα στρατόπεδα. Και διαψεύδει το Χριστό, που λέει ότι, στο σπίτι του πατέρα του υπάρχουν πολλές κατοικίες. Έτσι ο δογματικός αμαρτάνει απέναντι στο νόημα κάθε θρησκείας. Αμαρτάνει προς το σεβασμό της θρησκείας. Ο σεβασμός όμως δεν είναι δυνατός όταν νομίζω ότι εγώ μόνο κατέχω την αλήθεια, που σώζει, και με την άποψη αυτή πλησιάζω το συνάνθρωπό μου. Καμμιά θρησκευτική διάθεση δεν είναι τόσο πιο αδιάντροπη και πιο θάναυση παρά αυτή ακριβώς, που

στο βάθος δεν έχει καμμιά σχέση με το σεβασμό προς τή θρησκεία του άλλου. Πάλι καλούμε εδώ μάρτυρά μας το Φίλιππε: «Αντίθετα όμως, ή θρησκεία της παλιάς εποχής, που χώριζε την πνευματική ζωή από τή θεϊκή, και που έδινε υπαρξη στην πρώτη μόνο, έφόσο εξαρτιόταν από τή δεύτερη, ή θρησκεία αυτή, που ο Θεός τή μεταχειριζόταν για νήμα για να περάση τήν απληστία τούτης της ζωής και στον άλλο κόσμο, ή θρησκεία αυτή, που φαίνεται καθαρά πως είναι υπηρέτρια του έγωισμού, της απληστίας, πρέπει να πεθάνη μαζί με τήν παλιά εποχή. Γιατί, στη νέα εποχή, ή αιωνιότητα δεν αρχίζει από τον τάφο και πέρα, παρά αρχίζει μέσα από τήν κίνηση της ζωής. Ο έγωισμός όμως και ή απληστία χάνει τή θέση της στη νέα εποχή και φεύγει παίρνοντας μαζί της και τήν υπηρέτριά της θρησκεία». (Πρώτος λόγος).

Για να είναι δυνατό το ένιατο σχολείο να προσαρμοσθή αληθινά μέσα στο πλαίσιο της συμβιωτικής κοινότητας, πρέπει να είναι το κέντρο του πολιτισμού όλης της περιφέρειας. Παρακολουθεί και προστατεύει όλα τα παιδιά, από τήν ημέρα της γέννησής τους μέχρι της ενηλικίωσής τους. Ακόμα φροντίζει και για τους γονείς των παιδιών έφóσο επιβάλλεται αυτό για το συμφέρον των παιδιών (σταθμοί μητέρων, γραφεία εξεύρεσης εργασίας, επαγγελματικές συμβουλές, σχολεία γονέων). Έτσι μόνο ανταποκρίνεται προς τήν Κοινότητα του λαού και κρατεί τα παιδιά μακριά από κάθε πρόωρο χωρισμό, έτσι μόνο γίνεται κοινωνικό σχολείο και μαζί φορέας της νέας θρησκείας του μέλλοντος. Τα σημερινά θρησκευτικά δόγματα, πρέπει να το πούμε, θα εξακολουθούν να υπάρχουν μόνο όταν πάρουν όλοτε-λα κοινωνικό χαρακτήρα. Κι' αυτό δέ γίνεται όταν μόνο περιλάβουν τή λέξη «κοινωνικά» και όταν κάμουν ένα δύο συνέδρια, ενώ όλη τους ή οργάνωση φέρνει κομματικό χαρακτήρα πολιτικής μορφής και οι εκκλησίες, καθώς και οι θέσεις των παπάδων εξακολουθούν να είναι προνόμιο μανής μόνο κοινωνικής τάξης. Ούτε γίνεται όταν περιορίσουν τήν κοινωνική τους εργασία μόνο στα μέλη του δικού τους δόγματος. Η αληθινή κοινωνική διάθεση δεν ανέχεται κανένα πολιτικό ή δογματικό ή οικογενειακό περιορισμό, ούτε περιορισμό καταγωγής.

Ο κοινωνικός σκοπός όμως του ένιατου σχολείου προχωρεί ακόμα περισσότερο. Καλλιεργεί και έκτιμά εξίσου σωματική και πνευματική εργασία, όπου όμως ή λέξη «εξίσου» δεν παίρνε-ται ποσοτικά, αλλά ποιοτικά. Έτσι θα γεφυρώση το χάσμα, που σήμερα χωρίζει το λαό μας περισσότερο κι' από τα δόγμα-τα, και μ' αυτό θα κάμη, ή θρησκεία του μέλλοντος να ριζοδο-λήση σ' όλο το λαό, γιατί δεν υπάρχει θρησκεία του μέλλοντος,

πού δὲν εἶναι θρησκεία τῆς ἐργασίας. Ἀπὸ τὴν ἐξαγίωση τῶν χειρῶν θαρβῆ καὶ ἡ ἐξαγίωση τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδιάς. Ὅταν τὰ χέρια καὶ τὰ σώματα χωρίζονται ἀπὸ τὸ πνεῦμα, πέφτουν στὴ βρώμα ἢ στὴν ψωροπερηφάνεια. Μέσα σὲ μιὰ τέτοια ἐξαγίωση, πρέπει νὰ κανονιστοῦν ἀλλιῶτικα καὶ οἱ ὁρμές τῶν παιδιῶν στὸ μέλλον. Ἡ ὄλική αἴσθησις πρέπει νὰ ἐνωθῆ μετὰ τὴν ἠθικότητα, ἡ ροπή μετὰ τὸ καθήκον. Ἀγόρια καὶ κορίτσια πρέπει νὰ συνεκπαιδεύωνται. Αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι πρέπει μόνον νὰ συνδιδάσκωνται. Καὶ στὰ δυὸ ὁμοίως φύλα πρέπει νὰ ἐμφυσηθῆ ὁ σεβασμὸς τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ ἄλλο. Ὁ σεβασμὸς ἐκεῖνος, πού ξέρεῖ νὰ δαμάζῃ κάθε ἐπιθυμία (1) καὶ νὰ τὴ μεταβάλλῃ σὲ ρυθμικὴ συμπεριφορὰ μέσα στὴν κοινότητα. Καὶ τέτοια ρυθμικὴ συμπεριφορὰ δὲ μπορεῖ νὰ στρηθῆ ἡ θρησκεία τοῦ μέλλοντος, ἂν θέλῃ νὰ εἶναι θρησκεία τοῦ λαοῦ.

Ἔτσι τὸ ἐνιαῖο σχολεῖο τοῦ μέλλοντος δὲ θὰ χωρίζεται ἀπὸ τὴ ζωὴ μετὰ σινικὰ τείχη, ὅπως γινόνταν ὡς τώρα, παρὰ θὰ ἀνοίξῃ τίς πόρτες τοῦ σὲ ὅλες τίς τυπικὲς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Τὴ γεωργικὴ, τὴν κηπουρικὴ καὶ τὴ ζωοτεχνία θὰ ἀσχοῦν τὰ παιδιά ἀλλιῶτικα, παρὰ ὡς τώρα καὶ θὰ τὰ συνδυάζουν μετὰ τὴ ζωὴ. Ἔτσι θὰ μποῦν περισσότερον παρὰ πού γίνεται σήμερον μέσα στὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ. Ἡ τέχνη θὰ καλλιεργῆται ἔτσι, ὥστε νὰ ἀποτελῆ προϋπόθεσις ἀληθινῆς τέχνης καὶ τεχνουργίας ἀργότερα. Τὰ φυσικὰ πάλι, τὰ χημικὰ καὶ τεχνικὰ στοιχεῖα τῆς μοντέρνας διομηχανίας βοήθουν τὰ παιδιά νὰ πάρουν τὴν πρέπουσα στάση ἀπέναντι τῆς Λαϊκῆς Οἰκονομίας, τόσο ἀπὸ πρακτικὴ ὅσο καὶ ἀπὸ διεθνικὴ ἀποψη. Τὸ χρέμα, τὸ σχολικὸ δικαστήριον καὶ ἡ διοίκηση τοῦ σχολείου ἀναπτύσσουν τὴν πίστη, τὴ δικαιοσύνη καὶ τὸ καθήκον.

Οἱ ἐργασίαι αὐτὲς τοῦ νέου σχολείου θὰ εἶναι κοινὲς γιὰ ὅλα τὰ παιδιά τοῦ λαοῦ μας. Θὰ ἦταν δὲ ἀμάρτημα στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας ἂν σ' αὐτὲς, πού κανένα ρόλο δὲν παίζουσι οὔτε ἡ τάξις οὔτε ἡ καταγωγὴ οὔτε τὸ φύλον, νὰ ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἰσχύουν δογματικὲς διακρίσεις. Ὅλα τὰ ζητήματα ὅσα παραπάνω ἀναφέραμε γιὰ τὸ νέο σχολεῖο δὲν εἶναι οὔτε καθολικὰ οὔτε προτεσταντικὰ οὔτε ἰουδαϊκὰ οὔτε ἄλλου κανενὸς δόγματος. Εἶναι ζητήματα τοῦ λαοῦ ὁλόκληρου. Εἶναι παιδαγωγικὰ ζητήματα μιανῆς ὁλόκληρῆς κοινωνίας. Καὶ ὅταν ἀκόμα στὸ ἐνιαῖο σχολεῖο τοῦ μέλλοντος γίνεται ἕνας προσανατολισμὸς σχετικὰ μετὰ τὴ σημερινὴ κατάστασις τῆς κοινωνίας, καὶ τότε τὰ ζητήματα

(1) Τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἐξετάζει ὁ Karl Klafft στὸ ἀγαθό βιβλίον του «Die schöpferische Pause».

αυτά πρέπει να εξετάζονται ελεύθερα από δογματικούς περιορισμούς.

Τὸ παιδί πρέπει νὰ μάθῃ νὰ σκέπτεται καὶ νὰ κρίνῃ αὐτό-τελα. Πρέπει μὲ τὴν ἐργασία νὰ καταλάβῃ τόσο καλὰ μερικὰς περιοχὰς τῆς ζωῆς, ὥστε ὄχι μόνον νὰ κατέχῃ τὴς ἀξίες, ποὺ κυριαρχοῦν σ' αὐτὰς καὶ νὰ τὴς χειρίζεται, παρὰ μαζὶ νὰ γίνεταί ὄλο καὶ περισσότερον δημιουργὸς καὶ διαμορφωτῆς τοῦ ἑαυτοῦ του. Γιατὶ τότε μόνον θὰ ἀποκτήσῃ καὶ τὸ συναίσθημα τῆς ὑποχρέωσής του νὰ πάρῃ στάση ἀπέναντι στὸ πλησιέστερό του περιβάλλον, ἀπέναντι στὸ λαὸ του, τὸ Κράτος του, τὴν ἀνθρωπότητα. Προϋπόθεσι γιὰ τὴν ἱκανότητα αὐτὴ εἶναι ὅτι πρέπει ἀπὸ νωρὶς νὰ τοῦ θέτωμε τέτοια θέματα, στὰ ὁποῖα, πάντοτε ἀποβλέποντας πρὸς τὴν κοινωνία, νὰ δοκιμάξῃ αὐτότελα τὴ θέλησή του καὶ τὴ δύναμή του. Ἐτσι ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ πρακτικὴ ἱκανότητα, ποὺ θὰ ἀποκτήσῃ τὸ παιδί, θὰ συμβάλλουν στὴν ὕψωση τῆς κοινωνίας.

Στὸν παιδαγωγικὸ μας αὐτὸν δρόμον θὰ προσκορῶμε σὲ μερικοὺς κύκλους, ποὺ εἶναι προσανατολισμένοι δογματικὰ. Θὰ μᾶς ποῦν : «Ὅλα αὐτὰ εἶναι καλὰ καὶ ὀρατὰ ἂν εἶχαμε μπροστὰ μας ἰδανικοὺς ἀνθρώπους. Ὁ ἀνθρώπος ὁμῶς εἶναι ἀκόμη ἀπὸ φύσιν κακός. Μόνον μὲ αὐστηρὴ καὶ αὐταρχικὴ διακυβέρνηση μπορεῖ νὰ ἀποβῇ ὠφέλιμον μέλος τῆς Κοινοῦτας καὶ τῆς κοινωνίας. Δὲν ἐπιθυμοῦμε καθόλου τὴς «αὐτοτελεῖς» αὐτὰς κρίσεις καὶ «πράξεις». Ἐδῶ παρουσιάζεται χωρὶς ἄλλο μιὰ θαυμάσιαν διαφορά κοσμοθεωρίας. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς αὐστηρότητας καὶ αὐταρχικότητος, ποὺ μιὰ φορά εἶναι ἀναγκαῖες γιὰ τὸν ἀνθρώπον, πρέπει νὰ θέσωμε τὴν ἐρώτηση : Μήπως δὲ θέτομε περιορισμοὺς στὴν ἐλεύθερη ἀνάπτυξιν τῆς ἀτομικότητος, στὸν ἐγωισμό τῆς προσωπικότητος μὲ τὸ νὰ περιωρίζωμε τὴν ἀγωγή μετὰ στὸ πλαίσιον τῆς κοινωνίας καὶ νὰ τὴν ἐνεργοῦμε μὲ τὴν κοινωνία ; Νομίζομε ὅτι καὶ ἡ ὑπακοή, ποὺ ζητᾶ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ὅσο κι ἂν στὴν πράξιν φαίνεται ὡς δέσμευσις σ' αὐτὸ ἢ σὲ κείνον τὸ πρόσωπον, σ' αὐτὴ ἢ σ' ἐκείνη τὴν ἐξουσίαν τοῦ παρόντος ἢ τοῦ παρελθόντος, στὸ βάθος δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν στὴν κοινωνία. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ὑπακοή αὐτὴ δὲν χρειάζεται τὴν δογματικὴν ἐπιβολήν, όταν μάλιστα ἡ κοινωνία τῶν πιστῶν δὲν παίρνεται τόσο στενά. Πιστοὶ ὑπάρχουν παντοῦ, ὅπου ὑπάρχουν ἀληθινοὶ ἀνθρώποι. Γι' αὐτὸ στὴν ἀγωγή λογαριάζομε μόνον τὸν ἀνθρώπον. Ἐτσι τὸ θαυμάσιον νόημα τοῦ σχολείου τοῦ μέλλοντος εἶναι ὅτι εἶναι ἠθικοκοινωνικόν. Γιατὶ ἡ κοινωνικὴ πράξις καὶ ἡ ἠθικὴ πράξις εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶμα. Τὸ κορύφωμα τῆς σχολικῆς ζωῆς τοῦ νέου σχολείου θὰ εἶναι ἡ σχολικὴ γιορτὴ, δηλαδὴ ἡ ἡ δημιουργικὴ ἀναπαράστασις ἢ τὸ ζήσιμον καλλιτεχνικῶν ἔργων. Ἡ σχολικὴ γιορ-

τῆ βγαίνει καὶ διαμορφώνεται ὀργανικὰ ἀπὸ τῆ ζωῆ τοῦ σχολείου. Καὶ ἡ ἄρμονία τοῦ νέου σχολείου εἶναι ἡ θρησκεία, δηλαδή ὁ σεβασμὸς.

Ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν ἀνέχονται κατὰ τῆ γνώμη μας τῆ μηχανοποίηση τῶν μαθημάτων τοῦ προγράμματος, τῆ διδασκαλία ὠρισμένης ὕλης σὲ ὠρισμένο χρόνο κ.λπ. Αὐτὸ ἦταν ὡς τώρα ὁ θάνατος τῆς ἀληθινῆς ἠθικότητος, τῆς ἀληθινῆς θρησκείας. Τῆ θρησκεία τῆ δημιουργεῖ ἡ ἄρμονικὴ κοινωνικὴ ζωὴ, τῆ δημιουργεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ δασκάλου - ὁδηγοῦ. Ἀφήστε μας νὰ ζήσουμε τῆ θρησκεία, ὄχι νὰ τῆ διδάξουμε.

Καὶ ὅμως καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ διατηρηθῆ ἡ ἐλευθερία. Τὸ παιδαγωγικὸ μας πρόγραμμα ἀφήνει μιὰ μέρα τῆ βδομάδα ἐλεύθερη ἀπὸ διδασκαλία. Στὶς πέντε ἄλλες μέρες, μὲ καθημερινὴ ἐργασία ἀπὸ τὸ πρωῒ ὡς ἄργά τ' ἀπόγευμα ὑπάρχει ἄρκετὸς καιρὸς γιὰ νὰ μορφωθοῦν οἱ μαθηταὶ πνευματικὰ καὶ σωματικὰ. Ἡ ἕκτη ἡμέρα πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθερη γιὰ ἐλεύθερες ἐργασίας, γιὰ γιορτὲς καὶ φιλικὲς συγκεντρώσεις, γιὰ ἐκδρομὲς. Τὴν ἡμέρα αὐτῆ μπορεῖ νὰ γίνεταί καὶ διδασκαλία θρησκευτικῶν κατὰ τὰ δόγματα, ἐφ' ὅσο ἔχομε τέτοια μεταξὺ τῶν παιδιῶν. Νομίζομε ὅτι τέτοιες εὐκαιριακὲς διδασκαλίαι δὲ ζημιώνουν καθόλου τῆ σχολικὴ κοινότητα. Ἡ συμβίβωσις κατὰ τίς πέντε ἄλλες ἡμέρας θὰ εἶναι τόσο δυνατὴ, ὥστε νὰ ναυαγῆ κάθε δοκιμὴ νὰ φέρωμε διακρίσεις καὶ περιορισμοὺς ἀνάμεσα σὲ ἐκλεκτοὺς καὶ πλανώμενους. Ἡ Κυριακὴ θὰ εἶναι ἐλεύθερη γιὰ τίς ἐπισκέψεις τῶν γονέων. Καὶ τὴν ἡμέρα αὐτῆ μπορεῖ τὸ κάθε παιδί νὰ ἐκτελῆ τὰ θρησκευτικὰ του καθήκοντα κατὰ τὸ δόγμα του. Ὅπου μιὰ μέρα θαρῆ ἡ ἐποχὴ, ὅπου ἡ μιὰ ἢ ὑπερδογματικὴ θρησκεία ὅλου τοῦ λαοῦ, ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος, θὰ ἐνώσῃ σὲ μιὰ ἀδερφικὴ ἔνωσις ὅλους τοὺς ἐχθρικοὺς κύκλους τοῦ λαοῦ μας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἔτσι ἐκπαιδεύσαμε τῆ θέσῃ μας ἀπέναντι στὸν κίνδυνον τοῦ δογματικοῦ σχολείου. Στῆ μάσκα τῆς θρησκείας ὁ χρεοκοπημένος ἄστυισμὸς εὕρισκε καταφύγιο. Μὲ τὴν κραυγὴ «θρησκεία!» ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ὑπαρξὴ του. Ὅλη ἡ διανοητικὴ του δύναμις, καὶ ἡ ἰκανότητά του ἐνώνεταί μὲ τὸ σύνθημα αὐτό, πρὸ στὸ θάθος δὲν προδίδει τίποτα ἄλλο, παρὰ μόνον τὸ φόβον τοῦ μικροαστοῦ νὰ μὴ χάσῃ τὰ εἰσοδήματά του καὶ τῆ θέσῃ του.

Ἡ Καθολικὴ προπάντων Ἐκκλησία περιβάλλει τὴν ἰδιοκτησία μὲ θρησκευτικὴ ἱερότητα. Ὀνομάζει τὸ σοσιαλισμὸ «pestis» δηλαδή πανοῦκλα. Καὶ χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴν ἐπιτηδεύουσα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ παρακάτω γεγονός. Στὸ μεγάλο ἐκπαιδευτικὸ συνέδριον τοῦ Ράιχ, τὸ σύστημά μας πρὸ ἀναπτύξαμε ἐδῶ, βρῆκε μεγάλη ὑποστήριξιν ἀπὸ τὸ τάγμα τῶν

Οὐρσουλίνγγων. Ἀμέσως ὅμως τὸ κατάλαβαν οἱ καθολικοί, γιατί ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία μυρίζεται—περισσότερο ἀπὸ τὴν προτε-
 σταντικὴ—κάθε μεταβολὴ τοῦ καιροῦ. Μὲ τὸ ἐλαφρὸ θίξιμο, ποὺ
 κάνει τὸ σύστημά μας στὸ δόγμα, κατάρθρωσε ἡ Καθολικὴ Ἐκ-
 κλησία νὰ κάμῃ νὰ ἀπορριφθῇ. Ἐς συγκρίνωμε τώρα μὲ τὴν ὑ-
 περκαθολικὴ αὐτὴ πολιτικὴ τὴν ἄλλη, τὴ «μεγάλῃ» μεταρ-
 ρύθμιση, ποὺ κάνει τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Συμβούλιο στὸ Μπράν-
 τεμπουργκ. Κάθε παπὰς πρέπει νὰ κρατῇ κατάλογο τῶν με-
 λῶν τῆς κοινότητος, καὶ ὅταν πρόκειται νὰ ἀντικατασταθῇ, νὰ
 δίγῃ τὸν κατάλογο αὐτὸ στὸν ἀντικαταστάτῃ του. Οἱ κατάλογοι
 εἶναι χωρισμένοι σὲ 4 μέρη, τὸ καθένα μὲ διαφορετικὸ χρῶμα
 καὶ γιὰ ὀρισμένο δόγμα. Σ' αὐτοὺς σημειώνονται καὶ ἄλλα
 στοιχεῖα. Ἄν τὸ μέλος τῆς κοινότητος εἶναι παντρεμένο καὶ
 μάλιστα μὲ στεφάνι ἢ χωρὶς στεφάνι, σὲ ποῖο κόμμα ἀνήκει
 κλπ. Ἔτσι ἐργάζεται ἡ Ἐδαγγελικὴ Ἐκκλησία καὶ ἀντιδρᾷ στὸ
 χωρισμὸ τῆς ἀπὸ τὸ Κράτος, ἐνῶ αὐτὸ θὰ ἦταν ἡ μόνῃ σωτήρια
 λύση. Στὴ μυστικὴ αὐτὴ καὶ φανερὴ προσπάθεια, νὰ διασπαστῇ
 πάλι ὁ λαὸς ἀνάλογα μὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸ δόγμα, βρίσκεται ὁ
 μεγαλύτερος κίνδυνος γιὰ τὸ σχολεῖο τοῦ μέλλοντος. Καὶ αὐτὸ
 ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἀποφασιστικὴ μάχη ἀνάμεσα στὴν παλιὰ
 καὶ τὴ νέα κοινωνία. Καὶ τὸ σχολεῖο τοῦ μέλλοντος θὰ μείνῃ
 νικητῆς ὅταν δὲν κάμῃ κακὴ χρῆση τῆς δυνάμεις τῆς πεποι-
 θησῆς γιὰ τὴν ὑπεροχὴ του, ποὺ κρύβει μέσα του.

Πρὶν νὰ ἐξετάσωμε τίς λεπτομέρειες τοῦ σχολείου τοῦ μέλ-
 λοντος, πρέπει νὰ κάμωμε μιὰ βασικὴ παρατήρηση σχετικὰ μὲ
 τὴν ὕλη καὶ τὴ μέθοδο τῆς διδασκαλίας. Ποιὰ εἶναι γενικὰ ἡ
 σημασία τῆς διδασκαλίας; Εἶναι διπλὴ: Πρῶτα εἶναι μέσο τῆς
 ἀγωγῆς γιὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ μαθητῆς συνολικὰ τὴν Κοινότητα καὶ
 νὰ προσαρμοστῇ σ' αὐτή. Ἐπειτα εἶναι μέσο γιὰ τὴν ἀπόκτηση
 ἐνὸς ἐπαγγέλματος μέσα στὸ πλαίσιο τῆς Κοινότητος. Τὰ σύ-
 νορα ἀνάμεσα στοὺς δυὸ αὐτοὺς σκοποὺς δὲ μποροῦν νὰ δια-
 γραφοῦν καθαρὰ. Καὶ τοὺς δυὸ πρέπει ἡ ἀγωγή, στὸ νέο scho-
 λεῖο, νὰ τοὺς καλλιεργῇ ἐξίσου.

Στὴν ἀρχὴ λοιπὸν πρόκειται νὰ ἐξετάσωμε πῶς ἡ διδασκα-
 λία θὰ βοηθήσῃ τὸ μαθητὴ νὰ γνωρίσῃ γενικὰ τὴν Κοινότητα.
 Ἀνάλογη μὲ τὸ σκοπὸ αὐτὸ θὰ εἶναι καὶ ἡ ὕλη τῆς διδασκαλίας.
 Ὅπως καὶ ὁ Φίχτε λέει, πρέπει νὰ δώσωμε στὸ μαθητὴ νὰ κα-
 ταλάβῃ τὴ σημερινὴ κατάστασι τῆς Κοινότητος. Ἐπειτα νὰ
 καταλάβῃ τὴν ἱστορίαν τῆς. Δηλαδή: Θὰ δώσωμε μιὰ γενικὴ
 ἐπισκόπησι τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ. Ἡ μέθοδος ποὺ θὰ ἐφαρ-
 μόσωμε, θὰ εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Τὸ παιδί πρέπει νὰ ζῆσῃ τὴν
 ὅλη ἐξέλιξιν τοῦ λαοῦ. Τὸ ὅλικὸ τῶν ἀντικειμενικῶν ἀγαθῶν
 τοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ θὰ δώσωμε, πρέπει νὰ τὸ ζῆσῃ τὸ παιδί.

Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ πρέπει οἱ ἐργασίαι τοῦ χερσιῦ καὶ τοῦ μυαλοῦ τοῦ παιδιοῦ νὰ βοηθοῦνται καὶ νὰ συμπληρῶνται ἀμοιβαῖα. Ἡ ἐργασία θὰ γίνεταὶ ὁμαδική. Ἐτσι προϋπόθεσις κάθε ἐργασίας θὰ εἶναι ἡ τοποθέτησις τοῦ καθενὸς μέσα στὴν Κοινότητα. Ὁ κάθε μαθητὴς θὰ ἀνήκει σὲ μιὰ ἐργατικὴ ἐμάδα, ποὺ κι' αὐτὴ πάλι θὰ ἀνήκει καὶ θὰ ἔχη τὴ θέσιν της μέσα στὴν ὅλη Κοινότητα. Ἡ κοινὴ ζωὴ συμπληρῶνει τὸ χαρακτῆρα τῆς ὁμαδικῆς διδασκαλίας. Κοινὰ φαγητὰ κοινὰ παιχνίδια, ἐκδρομὲς, γιορτὲς κλπ. Ὅλα αὐτὰ καθορίζουν τὸ πλαίσιο, μέσα στὸ ὁποῖο ὁ κάθε μαθητὴς βρίσκει τὸ δίκιο του καὶ τὴ δύναμή του. Αὐτὸ φυσικὰ ἐπιβάλλει τὴν ἐπέκτασις τοῦ καθημερινοῦ χρόνου τοῦ σχολείου ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα, προπάντων γιὰ τοὺς μεγάλους μαθητάς. Πῶς τώρα θὰ εἶναι οἱ λεπτομέρειες μέσα σ' ἓνα τέτοιον σχολεῖο, θὰ ἀναφέρωμε ἀμέσως παρακάτω :

Λέγαμε παραπάνω ὅτι τὸ σχολεῖο τοῦ μέλλοντος θὰ εἶναι τὸ κέντρο πολιτισμοῦ μιανῆς ὁλόκληρης περιφέρειας. Στις μέσες καὶ μικρότερες πόλεις θὰ εἶναι εὐκόλο νὰ γίνῃ τοῦτο, γιατί μαζὶ μὲ τὸ σχολεῖο πρέπει νὰ συνδεθῇ μιὰ ἔκτασις ἀπὸ δάσος, χωράφια κλπ. Γιὰ τίς μεγάλες ὁμως πόλεις προκύπτουν δυσκολίες. Ἐδῶ ὁμως πρέπει πάλι, τὸ ζήτημα τοῦ σχολείου νὰ ἐξετασθῇ συνδυασμένο μὲ ὅλα τὰ ἄλλα μεγάλα ζητήματα τῆς κοινωνίας. Ἡ συντήρησις τῶν μεγάλων πόλεων θὰ εἶναι δυνατὴ, ὅταν γίνουσι αὐτάρκειες σὲ λαχανικὰ καὶ φρούτα. Κάθε λοιπὸν μεγάλη πόλις πρέπει νὰ περικυκλώνεται ἀπὸ τεράστιους δεινδρῶνες καὶ λαχανικοὺς κήπους. Ὁ Μίγγε («Das grüne Manifest») ἐξέτασε τὴ σκέψιν αὐτὴ ἀπὸ τεχνικὴ ἀποψη. Μέσα στὴν ἔκτασις αὐτὴ γύρω ἀπὸ τίς πόλεις πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν τὰ σχολεῖα τοῦ μέλλοντος. Φυσικὰ τοῦτο εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ μόνο ὅταν γίνῃ μιὰ μεγάλη μεταρρύθμισις τοῦ ἐδάφους, μιὰ σοσιαλιστικοποίησις τῆς γῆς. Ἀπὸ τὴν πόλις, κάθε πρωὶ, ὅλα τὰ μεταφορικὰ μέσα, σιδηροδρομοὶ, ἠλεκτρικοὶ τροχιόδρομοι, αὐτοκίνητα κλπ. φέρνουν τὰ παιδιὰ στὴν περιφέρειαν τῶν σχολείων τους. Μερικὲς φορές θὰ εἶναι δυνατὸ νὰ χρησιμαποιηθοῦν καὶ ἐκτάσεις μέσα στὴν πόλις, κοντὰ στοὺς σταθμοὺς σιδηροδρόμων, γήπεδα κλπ. Τὸ καλοκαίρι, τὰ ἀδύνατα παιδιὰμποροῦν νὰ μένουν στὰ σχολεῖα καὶ νὰ κοιμῶνται σὲ ὑπόστεγα.

Τὸ νέο αὐτὸ σχολεῖο κρατεῖ κατάλογο ὄλων τῶν νεογέννητων παιδιῶν τῆς περιφέρειᾶς του. Ὅταν εἶναι ἀνάγκη φέρνει τὰ βρέφη σὲ βρεφικοὺς σταθμοὺς. Γιὰ τίς ἄγαμες μητέρες κτίζονται σταθμοὶ κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἀδελφῆς Λόττε Μέλλερ. Ὅπου εἶναι δυνατὸ, τὸ σχολεῖο δίνει ἐργασίαν στοὺς γονεῖς τῶν μαθητῶν, προπάντων στις μητέρας καὶ μάλιστα μέσα στὸ σχολεῖο. Ὅλους ὅσοι ἀνήκουν στὴ σχολικὴ Κοινότητα τοὺς παρακολουθεῖ

ὁ σχολικὸς γιατρός. Νηπιαγωγεῖα ἀναλαμβάνουν ὑποχρεωτικὰ δὲ τὰ νήπια. Ἡ μέθοδος τῶν νηπιαγωγείων αὐτῶν θὰ εἶναι μιὰ σύνθεσις βγαλμένη ἀπὸ τὸ σύστημα Φρέμπελ καὶ τὸ σύστημα τῆς Μοντεσσόρι. Τὰ νηπιαγωγεῖα αὐτὰ πρέπει νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπ' ὅλες τῖς ἀστείες, ἐσφαλμένες καὶ ἀντιπαιδικές ἐργασίες καὶ ἀσκήσεις, ὅπως συχνὰ ἐφαρμόζονται σήμερα. Τὰ παιδιὰ παίζουν ἐλεύθερα μόνον τοὺς καὶ μὲ τὰ ἀπλούστερα πράγματα καὶ ἔτσι ἀναπτύσσουν τῖς αἰσθήσεις τοὺς. Μικρὰ καθήκοντα, ὅπως π. χ. διατήρησις ἀνθέων, συντήρησις ζώων, τὸ νὰ ντύνῳνται καὶ γδύνῳνται μόνον τοὺς, τὸ νὰ βοηθοῦν τὰ ἀδύνατα στὸ ντύσιμο καὶ γδύσιμο, σερβίρισμα φαγητοῦ κλπ. ἀναπτύσσουν νωρὶς τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης καὶ τὸ κοινωνικὸ συναίσθημα. Δὲν πρέπει καθόλου νὰ περιορίζεται ἡ ἐλεύθερη ἐργασία τῶν νηπίων, ὅπως συχνὰ γίνεται στὴ μέθοδο Μοντεσσόρι. Ἐπίσης πρέπει νὰ καλλιεργῆται ἡ φαντασία. Τὰ παραμῦθια ἀνταποκρίνονται στὸ βιογενετικὸ στάδιο τῶν νηπίων. Πρέπει ὁμῶς νὰ καλλιεργῆται ἡ ἀρχὴ ὅτι, πρέπει νὰ φαίνεται τί ἔχει παντοτεινὴ ἀξία καὶ τί εἶναι παροδικό. Ὅταν ὁ δάσκαλος τάσσεται μὲ τὸ μέρος τοῦ μαθητῆ καὶ μένει προσκολλημένος σ' αὐτό, ὄχι μόνον κίνει κάτι ψεύτικο παρὰ κρατεῖ τὸ παιδί στερεωμένο σ' ἓνα στάδιο τῆς ἐξέλιξής του, ποῦ ἦταγ ἕτοιμο νὰ ἀφήσῃ. Γιατὶ νὰ μὴν ἐξηγηθῆ στὸ παιδί ὅτι, στὸ παραμῦθι τῆς κοκκινοσκουφίτσας ἐκφράζονται ἀντιλήψεις περασμένων ἐποχῶν, τότε ποῦ ὁ ἄνθρωπος πολέμοῦσε μὲ τὴ ζωὴ τῆς φύσης; Γιατὶ νὰ μὴν ἐξηγηθῆ τί σημαίνει ὅτι, κάθε βράδυ ὁ λύκος καταπίνει τὸν ἥλιο καὶ τὸν βγάζει τὸ πρωί; Δὲ νομίζομε ὅτι μὲ τὴν ἐξήγησιν αὐτὴ θὰ γεννηθῆ στὰ παιδιὰ ὁ φόβος κλπ. Δὲν πιστεύομε ὅτι τὸ πέσιμο τῶν φύλλων τὸ φθινόπωρο, τὸ ἀνοιγμα τοῦ μπουμπουκιοῦ τὴν ἀνοιξή, ὁ κεραυνός, ἡ βροντὴ, τὸ χαλάζι, τὸ χιόνι εἶναι λιγώτερο παραμῦθια γιὰ τὸ παιδί.

Στὴν κοινότητα αὐτὴ τῶν μικρῶν ἀναπτύσσεται ἡ γλώσσα, ἡ πρώτη αὐτὴ ἀρχὴ τῆς συμβίωσης. Ἡ ἐξέλιξίς της καὶ διαμόρφωσίς της ἀποτελεῖ τὸ κέντρο τῆς διδασκαλίας. «Τὸ παιδί πρέπει νὰ μάθῃ νὰ μιλήσῃ πρὶν νὰ μάθῃ νὰ διαβάξῃ λογικὰ» λέει ὁ Πισταλότσι. Τὴν ἀνάγνωσις καὶ γραφὴν θὰ τὴ μάθῃ ἀργότερα, κατὰ τὸ ὅγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Πρέπει νὰ προηγηθῆ ἡ ὁμιλία. Καὶ ἐδῶ πάλι διαφωνοῦμε μὲ τὴ Μοντεσσόρι, ποῦ διδάσκει στὰ παιδιὰ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ γραφὴν. Ὅχι, γιατί νομίζομε ὅτι τὰ νήπια δὲ μποροῦν ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ παίζοντας νὰ ἀποκτήσουν τὴ δεξιότητα αὐτὴν, παρὰ γιατί νομίζομε ὅτι εἶναι καλύτερα, πρῶτα νὰ τελειοποιήσῃ τὸ παιδάκι τὴ γλώσσα του, τὴν ἐκφρασίς του, πρὶν νὰ τὸ ρίξωμε εἰς τὴν νέα ἀνησυχία τῆς γραφῆς. Καὶ ὅταν ὁμῶς διδαχθῆ ἡ γραφὴ, πρέπει νὰ

γλιτώσωμε τὸ παιδί ἀπὸ κείνου, ποῦ λέμε «ὀρθή» γραφή. Ἡ διάκριση αὐτὴ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀνορθόγραφης γραφῆς, ποῦ δὲ δικαιολογεῖται ἀπὸ καμμιά λογικὴν, παρὰ μόνο διὰ ἡ παλιὰ κοινωνία θέλει νὰ κάμῃ ἐξωτερικὰς διακρίσεις, ὅπως κάνει ἀνάμεσα σὲ «μορφωμένους» καὶ «ἀμόρφωτους», ἐργάτες τοῦ πνεύματος καὶ ἐργάτες τοῦ χεριοῦ, ἀστοὺς καὶ προλετάρους. Εἶναι χαρακτηριστικὸν γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐργασίας τοῦ κεφαλιοῦ καὶ τοῦ ἐλεύθερου καιροῦ, τοὺς ἀνθρώπους τοῦ γραφείου καὶ τῆς ἀποξένωσης ἀπὸ τῆ ζωῆ, διὰ κάνουν τὸν ἀνόητο κόπο νὰ μαθαίνουν ὀρθογραφίαν. Ὅπως στὸν 16 καὶ 17 αἰῶνα τὰ ρούχα ἐχώριζαν τοὺς ἀνθρώπους σὲ τάξεις, ἔτσι προσπαθοῦν καὶ σήμερα νὰ χωρίζουν τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς νόμους γιὰ τὴν ὀρθὴν γραφήν, ποῦ εἶναι σὰν νὰ λέμε οἱ νόμοι τοῦ ντυσίματος τοῦ 20 αἰῶνα. Στὸν καθηγητὴ τῆς γερμανικῆς γλώσσας ἐπιτρέπει ἡ κοινωνία νὰ γράφῃ ὅλες τίς λέξεις μὲ μικρὰ γράμμα. (1) Στὸν ποιητὴ Στέφαν Ζὼρξ ἐπιτρέπει νὰ ἐφαρμόζη δική του ὀρθογραφίαν. Γιατί ἔχει τὴν γνώμη πὼς, εἴμα θέλη, μπορεῖ νὰ γράφῃ καὶ σωστά. Στὸ μικρὸ ὅμως παιδάκι σημειώνουν μὲ χοντρὰς μολυβιὰς τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη, καὶ γιὰ τὸ μεγάλο τρίβουν τὴ μύτη τους καὶ λένε «ἀμόρφωτος». Ἡ καλὴ κοινωνία λέγει Λόντ'ν καὶ Αἰλ' καὶ νομίζει διὰ ἔτσι μιλεῖ ὑποδειγματικὰ καὶ μειδιὰ εἴμα ἀκούση «Λόντον», «Αἰλε». Δὲν ἔχει ἰδέαν πόσο ἐσφαλμένα μιλεῖ ὅταν νομίζῃ πὼς μιλεῖ «ὀρθά». Δὲν ἔχει ἰδέαν πόσο γελοία γίνεται ὅταν λέει «τελεφόγν» μὲ ἔνρινο ν γιὰ νὰ δεῖξη τὴ «μόρφωσή» τῆς. Εἶναι παρατηρηθῆναι ὅτι, λαοὶ μὲ δυνατὴ δημοκρατικὴ συνείδηση δὲν κάνουν τέτοιες ἀσχημίες. Ὁ Ἑγγλέζος μιλεῖ τὰ ἑλληνικά, τὰ λατινικά, τὰ ἰταλικά μὲ ἀγγλικὸν τρόπο. Λέει «Ἐμελφάι» ὅταν θέλη νὰ πῇ «Ἀμάφι». Ἐμεῖς ἔχομε τὴν ἀνοησίαν νὰ πιστεύωμε διὰ, ὅπως μιλοῦμε ἐμεῖς στὸ σχολεῖο, ἔτσι μιλοῦσαν οἱ Ἕλληνες, οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ Ἑβραῖοι.

Μιλοῦμε βέβαια καὶ ἐμεῖς τίς γλώσσας αὐτὰς μὲ γερμανικὴν προφορὰν, ἀλλὰ εἴμαστε περηφάνοι γιὰ τὴν ὀρθὴν, τὴ «μορφωμένην» μας αὐτὴν γλῶσσαν. Μὲ τὴν περιφάνειαν ὅμως αὐτὴν γιὰ τὴν μόρφωσίν μας πρόκειται γιὰ ταξικὴν περηφάνειαν. Γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχουσας τάξεως καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτὸ θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ ἀποδείξωμε καὶ σὲ ἄλλα ἦθη καὶ ἔθιμά τῆς. Γι' αὐτὸ ὅμως πρέπει νὰ καταλάβῃ καὶ ὁ πικρὸ στενοκέφαλος διὰ ἡ ὀρθογραφία εἶναι ἓνα σύμπτωμα τῆς κυριαρχίας τῶν τάξεων μέσα στὸν πολιτισμὸν. Ἔτσι μὲ τὸ νέο σχολεῖο πρέπει νὰ ἐρθῇ καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς γραφῆς καὶ τῆς

(1) Στὴ γερμανικὴν γλῶσσαν τὰ οἰσιαστικὰ γράφονται μὲ κεφαλαῖς γράμμα. (Μεταφραστικῆς).

δμιλλας. Ἀκόμα και στὸν 18 αἰῶνα κύριαρχοῦσε ἡ πρὸ ποικίλη γραφή και «μορφωμένων» ἀνθρώπων. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ὁμοῦς ἡ Γερμανία δὲν φανταζόταν πῶς θὰ ἐρχόταν τόσος πυρετὸς καιπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης.

Ὅταν τὰ νήπια κλείσουν τὰ 7 τοὺς χρόνια, μπαίνουν στὸ καθευαυτοῦ σχολεῖα τῆς περιφέρειάς τους.

Τὰ περιφερειακὰ αὐτὰ ἐνιαῖα σχολεῖα ἐπρεπε νὰ ἀρχίσουν ἀπὸ τῶρα νὰ λειτουργοῦν. Αὐτὸ τὸ λέμε κυρίως γιὰ κείνους πὸ θέλουν πρῶτα νὰ πειραματισθοῦν μὲ «δοκιμαστικὰ» σχολεῖα. Ἐνα δοκιμαστικὸ σχολεῖο σήμερα θὰ τραβήξῃ ὄλο τὸ μῖσος τῆς ἀστικῆς κοινωνίας ἐναντίά του. Και ἡ πείρα μερικῶν τέτοιων σχολείων ἐδειξε μὲ τί εὐκολία παρεισδύουν μέσα ἐχθροὶ γιὰ νὰ μαζέψουν «ὄλικὰ» γιὰ καταγγελίες. Τὸ σημαντικώτερο ὁμοῦς εἶναι ὅτι, Ἐνα ἀπομονωμένο δοκιμαστικὸ σχολεῖο δὲ μπορεὶ νὰ σημειώσῃ σοβαρὰ ἀποτελέσματα, ἀκριβῶς διότι εἶναι ἀπομονωμένο. Θὰ εἶναι πάντα μιὰ ἀκριβὴ ὑπόθεση γιὰ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ και τολμηροὺς γονεῖς πὸ στέλνουν τὰ παιδιὰ τους ἐκεῖ. Εὐκολα ὁμοῦς μπορεὶ νὰ ναυαγήσῃ και γιὰ ἐξωτερικοὺς λόγους π. χ. χρηματικοὺς και μαζί του θὰ ταφῇ και ἡ ἰδέα. Τὸ ἐνιαῖο σχολεῖο τοῦ μέλλοντος ὁμοῦς θὰ εἶναι φτηνὸ, ἀν σκεφτοῦμε πόσα θὰ γλιτώσῃ μ' αὐτὸ ἡ κοινωνία ἀπὸ τὸ νὰ χτιζῇ φυλακές, ἀσυλα, ἰδρύματα ἀλκοολικῶν, φρενοβλαδῶν κλπ. πόσα δὲ μποροῦν νὰ καθοριστοῦν ἀριθμητικὰ. Και ἀπὸ τὴν ἄλλη πόση αὐξηση τῆς παραγωγῆς θὰ ἔχῃ, και πόσους ἀνθρώπους ἱκανοὺς, δραστήριους, τιμίους και εὐθυμοὺς θὰ ἀποκτήσῃ πὸ κι' αὐτὸ τὸ κέρδος δὲ μπορεὶ νὰ καθοριστῇ ἀριθμητικὰ.

Ὅταν λοιπὸν τὰ παιδιὰ κλείσουν τὸ 7 ἔτος τῆς ἡλικίας τους μπαίνουν στὸ σχολεῖο τῆς περιφέρειάς τους. Τὸ ζήτημα τοῦ βασικοῦ σχολεῖου (1) δὲν ὑπάρχει γιὰ μᾶς. Κάθε τέτοια διάκριση τῶν σχολείων, πὸ προέρχεται ἀπὸ ἐξωτερικοὺς λόγους, δημιουργεὶ νέες προνομιοῦχες τάξεις και διακρίσεις. Τὸ ἐνιαῖο σχολεῖο εἶναι γιὰ μᾶς τὸ πλαίσιο γιὰ ὄλο τὸ χρόνο τῆς υποχρεωτικῆς φοίτησης. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο θὰ ὑπάρχη ἀρκετὴ διαφοροποίηση. Ἐκεῖνο, πὸ γιὰ μᾶς εἶναι ἀδύνατο, εἶναι ἡ διαλογὴ τῶν ἰδιοφυῶν ἀπὸ ἄλλους και ὁ χωρισμὸς τους σὲ εἰδικὴ τάξη. Στὸ μεγάλο ἐκπαιδευτικὸ συνέδριο ἐγιναν δεξύτερες συζητήσεις ἀνάμεσα σὲ μιὰ μηχανικὴ διαλογὴ τῶν μαθητῶν ἀπὸ ἄλλους, μὲ ἀντιπρόσωπο τὸ William Stern, και μιὰ ὄργανο

(1) Ἡ γερμανικὴ ἐκπαίδευση ἀρχίζει μὲ Ἐνα τετράχρονο καινὸ σχολεῖο γιὰ ὄλη τὴν ἐκπαίδευση. Μετὰ τὸ τμήμα αὐτὸ γίνεται ἡ διακλάδωση τῆς Μέσης παιδείας στὰ διάφορα εἶδη τῶν σχολείων τῆς. Τὸ τετράχρονο αὐτὸ σχολεῖο λέγεται «βασικὸ σχολεῖο» (Grundschule). (Μεταφραστικῆς).

νική αυτοδιαλογῆ τῶν μαθητῶν μὲ ἀντιπρόσωπο τὸν Karl Goetze. Ἡ αυτοδιαλογῆ μᾶς ἀπαλλάσσει, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τῶν εἰδικῶν ψυχολόγων, ἀπὸ βλες τῆς ἐξωτερικῆς δεσμεύσεως (δηλαδή τῆς ἀρχουσας τάξεως). Οἱ ἀπόψεις μὲ τῆς ὁποῖας ἐγὼ ὁ ψυχολόγος παίρνω τὴν ἐντολὴ νὰ κάμω τὴ διαλογῆ μεταξὺ τῶν μαθητῶν (μὲ ἐρωτηματολόγια καὶ πειράματα βλῶν τῶν εἰδῶν), θὰ εἶναι στὸ βάθος ἡ ἔκφραση τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀρχουσας τάξεως. Πρέπει νὰ εἶναι τέτοιες. Καὶ ἔτσι τὸ βασικὸ σχολεῖο καὶ ἡ κατοπινὴ διακλάδωση τῆς ἐκπαίδευσης μὲ βάση τὴ διαλογῆ τῶν μαθητῶν, εἶναι γιὰ μᾶς ἀπαράδεκτοι. Μήπως μπορούμε νὰ ἀναγάγωμε τὰ παιδιὰ σὲ 2, 3, 4 ἢ καὶ περισσότερους ψυχολογικοὺς τύπους; Ἡ μήπως ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι, ἡ κυρίαρχη τάξη ἐδημιούργησε, ἀνάλογα μὲ τῆς ἀνάγκης τῆς, ὠρισμένους δικούς τῆς τύπους καὶ μέσα σ' αὐτοὺς τοποθετεῖ ἀναγκαστικὰ τὰ παιδιὰ; Τί σχέση ἔχουν τὰ παιδιὰ μὲ τοὺς βασικοὺς αὐτοὺς τύπους; Ἐμεῖς ὁμῶς ξεκινῶμε ἀπὸ τὸ παιδί καὶ ὄχι ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας μᾶς τάξεως.

Βάζοντας ὁμῶς ἐμεῖς στὸ ἐνιαῖο σχολεῖο τὸ παιδί μπροστὰ σὲ πολὺμορφα προβλήματα, τὸ κάνομε καὶ τὴν ἱκανότητά του νὰ ἀναπτύσσει καὶ τὴν ἰδιοφυῖα του νὰ δοκιμάζει. Γιατί κάθε παιδί ἔχει τὸ χάρισμα μιᾶς ἰδιοφυῖας, μιᾶς ἰδιαιτέρας κλίσης. Ἔτσι, τὸ κάθε παιδί παίρνει τὴ δική του ἀγωγή, τὴ δική του μὀρφωση, ἐκείνη ποὺ ἀνταποκρίνεται στὸν ἑαυτὸ του. Καὶ ἔτσι ὁμῶς δὲν δημιουργοῦμε ἀμέτρητα εἶδη μὀρφωσης σύμφωνα μὲ ὄλο τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀτομικότητων, γιατί ἀπ' αὐτὸ μᾶς ἀπαλλάσσει τὸ γεγονὸς ὅτι δίνομε στὰ παιδιὰ τέτλια θέματα, ποὺ τὸ καθένα νὰ ἀνταποκρίνεται συγχρόνως σὲ πολλὰς ἀτομικότητες. Καὶ ὅτι θὰ ἔχωμε τέτοια θέματα εἶναι φανερό, γιατί θὰ εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς Κοινότητος. Μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ μᾶς διηγείται ὁ Πεσταλότσι ἀπὸ τὴν ἐργασία του στὴ Στάντς: «Παιδιὰ δίδασκαν παιδιὰ. Προσπαθοῦσαν νὰ ἐφαρμόσουν ὅτι τοὺς ἔλεγα ὅτι ἔπρεπε νὰ κάμουν καὶ ἔτσι ἔβρισκαν μόνον τοὺς τὸ σωστὸ δρόμο. Ἔτσι ἀπκοτοῦσαν μιὰ αὐτενέργεια τῆς μάθησης, ποὺ τὰ ἔκανε ζωηρότερα καὶ φύτευε μέσα μου τὴν πεποίθηση ὅτι, κάθε σωστή, κάθε μορφωτικὴ διδασκαλία πρέπει νὰ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ μὲ ὠδήγησε ἡ ἀνάγκη. Ἐπειδὴ δὲν εἶχα συνεργάτη ἔβαζα ἕναν ἱκανὸ μαθητὴ νὰ κάθεται ἀνάμεσα σὲ δύο ἀδύνατους. Ἐβαζε τὰ χέρια του στοὺς ὤμους τοὺς καὶ τοὺς ἔλεγε ὅτι ἤξερε ἀπὸ τὰ μαθήματα. Ἰστέρα τὸ ἔλεγαν κι' αὐτοί. Κάθονταν μὲ ἀληθινὴ ἀγάπη ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλο. Ἡ φιλία καὶ ἡ συμπάθεια συγκινοῦσε τὴ ψυχὴ τοὺς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ τοὺς ζωὴ ποὺ ἀνακινιόταν ἔτσι τοὺς ἔκανε νὰ προοδεύουν.